

להתזדנע

ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בש"ס

עבודה זרה דף יז

מילי דאגדתא

'גודל התשובה של רבי אלעזר בן דורדיא'

בעבודה זרה דף י"ז. אמרו עליו על רבי אלעזר בן דורדיא שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים, והיתה נוטלת כים דינרין בשכרה, נטל כים דינרין וחלץ ועבר עליה שבעה נהרות. בשעת הרגל דבר הפיחה, אמרה כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה. הלך וישב בין שני הרים וגבעות, אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים. אמרו לו, עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה. אמר, שמים וארץ בקשו עלי רחמים. אמרו, עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה. אמר, חמה ולבנה בקשו עלי רחמים, אמרו לו, עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו שנאמר, וחפרה הלבנה ובושה החמה. אמר, כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים, אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו, שנאמר ונמקו כל צבא השמים. אמר אין הדבר תלוי אלא בי. הניח ראשו בין ברכיו וגעה בכניה, עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא וכו'. ככה רבי ואמר יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת. ואמר רבי, לא דיין לבעלי תשובה שמקבלין אותן אלא שקורין אותן רבי.

- א -

עם כל הגורמים שישנן אצל האדם לחטוא עדיין הדבר תלוי בבחירה של האדם

בלתי נאות, כי שני דברים שהם בלתי מסכימים זה עם זה, גם הם יולידו דבר בלתי מקובל לטוב, ולכן תלה סיבת חטאיו בשמים וארץ שהם הפכיים עד מאוד, ותלה החטא והמרי כאילו זה כרוך בתולדתו שנברא משמים וארץ, ולכן אמר להם שיבקשו עליו רחמים כי הם הגורמים לחטאיו.

והיינו, כי בסנהדרין דף צ"א: דרשו מאה"כ (תהלים נ') 'יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו', 'יקרא אל השמים מעל', זו נשמה, 'ואל הארץ לדין עמו', זה הגוף. והיינו דכיון שיצירתו של אדם מורכב משמים וארץ שהם הפכיים לגמרי, היה רבי אלעזר בן דורדיא סובר שסיבת יצירתו משמים וארץ הוא גורם שיהא מוכרח לחטוא.

אכן שמים וארץ שללו דבריו באמרום שהמה אין בידם לגרום ביטול דבר השם, כי הם עצמם יעברו בתוהו, כדכתיב (ישעיה נ"א) 'כי שמים כעשן נמלחו וכו' ודבר ה' יקום', ונהי שהם פועלים דבר בלתי מזוג בטבעי, מכל מקום אין בידם לפעול שעל ידם יהא אדם מוכרח להיות סורר ומורה בדבר ה' הגבוה מהם.

ולכן תלה את הדבר במזל, כי יש מי שנולד במזל להיות צדיק ופרוש, ויש מי שנולד במזל להיות זנאי ורשע, וחשב דכאשר גזר מזלו, כן יהיה, ומי ילחם עם כוכבי שמים. ותלה הלידה בחמה והעיבור בלבנה, כמאמר הפילוסוף שלידת אדם נובע מן החמה והריונו מן הלבנה, ולכן שפט כי החמה ולבנה המה סיבה לחטאיו, כי כך נוצר על ידם והם קבעו בו טבע לחטוא בכח התאוה והמרי, ולכן מוטל עליהם לבקש עליו רחמים. אכן גם המה השיבו שאי אפשר להם לבטל גזירת השם ומצותיו, כי הם בעצמם יתבטלו מדבר ה', כדכתיב (ישעיה כ"ד) 'וחפרה הלבנה ובושה החמה'.

ולכן חשב שאולי הגזירה עליו מפאת י"ב מזלות הכוכבים, כי על פי תולדות אדם במערכתם ומבטם כאשר יטו לארץ מנהלם, כן יהיה האדם, אם לטוב אם לרע, וכאשר באמת גזרו חכמי התולדות ואמרו שהם נותנים לאדם רצון ובחירה, אם לטוב לרדוף חכמה ומוסר, אם לרוע לרדוף תאוה ומותרות החמדה, ולכן תלה הדבר בהם. אכן גם המה ענו לו שאין להם כח לפעול על האדם להתבטל ממצות ה'.

עד שהבין שהאדם נברא בתולדתו מהקב"ה להיות בעל בחירה, ואין דבר בעולם שיכול לעצור לו לעשות הטוב או הרע, כי כך נגזר על ידי חכמתו

רבי אלעזר בן דורדיא היה תולה חטאיו בהרים וגבעות ובשמים וארץ לכן פנה עליהם שהם יתפללו בעדו, והשיבו לו שהכל תלוי בבחירת האדם / כמה שקשה על האדם להימנע מן החטא עדיין יש לו בחירה / הקב"ה מסייע לאדם שיבחור בטוב

- יערות דבש, ליקוטי אמרים תניא, ילקוט שמעוני -

א. בספר יערות דבש ח"א דרוש א' מפרש כל המשך המאמר שרבי אלעזר בן דורדיא פנה אל הרים וגבעות שיבקשו עליו רחמים, ואחר כך פנה אל שמים וארץ שיבקשו עליו רחמים, וכן על חמה ולבנה ואל כוכבים ומזלות, וכתב דרבי אלעזר בן דורדיא חקר לדעת מהיכן נובע אצלו הרעה הגדולה למרוד בה' ובשל מי הרעה הגדולה הזאת. ותלה סיבת חטאו ברוחות רעות וקליפות סוערות המנשבות בעולם, כי הם גורמים לאדם לחטוא והמה בעוכריו, כמו שאמרו בברכות דף ו'. דאלמלי נתנה רשות לעין לראות, אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין, והם רבים ממנו, והם מקיפים את האדם סביב סביב, והם רק רע כל היום, והם המסיתים לאדם לעבור פי ה', ומי יכול לעמוד באלו.

ידוע כי רוב מאלו כוחות של החיצונים שוכנים בהרים וגבעות, במקומות שאין מעבר לבני אדם, כי מטעם זה העכו"ם עובדים לעבודת גלולים בעיקר על ההרים, כמו שאמרו בע"ז דף מ"ה: שאין לך הר וגבעה שלא היה שם עכו"ם, וזה מפני כי שם היה משכן רוחות האלה, וכדאי' בחולין דף מ'. בשוחט תקרובות עבודה זרה לגדא דהר, כי שם עיקר חניית השר וממשל לרוח הטומאה ההוא. וזו היתה דעת רבי אלעזר בן דורדיא שסיבת חטאיו הוא מן הרוחות הרעות השוכנות בהרים, ולכן אמר 'הרים וגבעות יבקשו עלי רחמים', כי מפני שאתם הגורמים לחטאי, לכך עליכם לבקש עלי רחמים.

אמנם ההרים והגבעות השיבו לו שהוא טועה בזה, כי גם הרוחות וכוחות הרעים אין בכוחם להביא את האדם לבטל דברי ה', כי אדרבה, הרי דבר ה' יקום והמה יחלופו, כדכתיב (ישעיה נ"ד) 'כי ההרים ימושו', וזהו לאות שהם אינם בכוח להחטיא ולהעביר את האדם על דעת רצון קונו בעל כורחו, כי מה המה נגד דבר ה'.

ולכן חשב, כי סיבת חטאיו הוא בסיבת ההשפעה שנשפע משמים וארץ, כי שמים וארץ המה שני דברים הפכיים ומתנגדים זה בכה זה בכה, כי השמים הוא רוחני בתכלית והארץ הוא טבעי וחומרי בתכלית, והכלל הוא דבר שנפעל מתוך שנים שפועלים שני דברים בלתי שווים, יולד מהם דבר

ושם בפרק י"ג מבאר שלפי האמת היצר הרע אינו אלא כמו שופט ודיין שאומר את דעתו במשפט, אכן יכול להיות שלא יהיה פסק הלכה כך למעשה, מפני שיש עוד שופט ודיין החולק עליו, וצריכים להכריע ביניהם, והלכה כדברי המכריע, כך היצר הרע אומר את דעתו בחלל השמאלי שבלב, ומהלב עולה למוח להרהר בו, ומיד חולק עליו השופט השני שהוא הנפש האלוהית שבמוח המתפשט בחלל הימני שבלב ששם הוא מקום משכן היצר הטוב, והלכה כדברי המכריע הוא הקב"ה, שעל זה נאמר (תהלים ק"ט) 'כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו', שהקב"ה עוזר לאדם להינצל מיצר טוב ששופט על נפשו לרע.

וכן אי' בילקוט שמעוני ריש פרשת ראה (רמז תתע"ה) על מאה"כ (דברים ל') 'החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים' רבי יהושע בן קרחה אומר, משל למלך שעשה סעודה, והזמין את האורחים והיה אהבו מיסב ביניהם, והיה דומה ליטול מנה יפה ולא היה בו דעה, כיון שראה שלא היה בו דעה אחז את ידו והניחה על מנה יפה, וכן הוא אומר (תהלים ט"ז) 'ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי'. והיינו דבמה שהקב"ה אומר לישראל 'ובחרת בחיים', הרי הוא מסייעו לבחור בחיים, שאפילו אם ידו של אדם נטויה ח"ו ליטול מנה רעה הקב"ה מסייע לבחור בטוב.

- ב -

יש קונה עולמו בשעה אחת

התנהג בסדר המסודר על פי 'חכמתו' של הקב"ה.

משל למה הדבר דומה לנהר שנובע בו מים, שאם לפעמים מתייבש הנהר ופסק בו נזילת המים, אם רוצים שיחזור ויתמלא מים, חופרים חפירה עמוקה יותר אצל מקור המעיין, ועל ידי שחופרים יותר עמוק ממה שהיה עד עכשיו, חוזר הנהר לנביעת מימיו. וכן הוא במי שחטא ולא מילא את נפשו במי חיים של הקב"ה, כששב בתשובה וחופר חפירה עמוקה בתוך לבו, ומתמרמר מאוד מאוד על התרחקותו מהקב"ה במשך ימי חייו, לעומת זה נשפע לו השמים אור מחודש למלאות כל פגמיו למעלה מן הסדר המסודר שנשפע על ידי שמירת תורה ומצוות, כי עכשיו ששב בתשובה יהא זה רצונו של הקב"ה להמשיך עליו עכשיו מחדש אור וקדושה, ועל זה אמור 'אין טעם ברצון'.

וכן היה אצל רבי אלעזר בן דורדיא שגעה בבכיה וצעקה עד שמגודל המרירות יצאה נשמתו, ואז קנה כל עולמו בעולם הבא אע"ג שלא היה בידו תורה ומצוות כלל וכלל, כי זהו מעלת התשובה שעל ידי תשובה שאדם מתחרט מעומק הלב בחרטה ועקירת הרצון במסירות נפש, מעורר אצל הקב"ה רצון עליון להמשיך עליו אור של תורה ומצוות למעלה מסדר המסודר שהוא על ידי קיום המצוות בפועל, עכ"ל. א

ובספר דובר צדק להגה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין (דף קנ"ו) מפרש מה שבכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת כי על ידי קול בכייתו של רבי אלעזר בן דורדיא לבקש רחמים על עצמו ושלא להתייאש, נתעורר בכיה גם אצל רבי על הדבר הזה עד כמה הדבר מגיע שלעולם אין לאדם להתייאש כי יש שקונה עולמו בשעה אחת אף על פי שחטא מקודם בשנים הרבה.

והוסיף רבי ואמר לא דיין לבעלי תשובה שמקבלין אותן אלא שקורין אותן רבי, כי 'רבי' היינו שיש לו תלמידים, וזה היה אצל רבי אלעזר בן דורדיא שפעל כל כך בשורש הפרטי שלו עד שנעקר אותו שורש רע לגמרי, שעל ידו נתעוררו הרהורי תשובה אצל שאר בני אדם שחטאו, ונעשה הוא 'רב ומורה' לשאר באי עולם להתעורר על הדבר הזה שאפילו אם פשע כל ימי חייו יכול עדיין ע"י תשובה לקנות עולמו בשעה אחת. ב

של הבורא ית' לתת לאדם הבחירה מאין מעכב בשום דבר מן יצוריו, הן גדולים הן קטנים, ולא ישען אדם בדבר שקר לומר כי המה בעוכריו, כי הוא לבדו גבר בעצמו לילך בדרך אשר יבחר, אם בדרך טוב, או רע לא ימאס, כי ה' נתן לפניו ב' דרכים, ואין שום דבר מעכב ומכריח כלל, ולזאת הכיר שאין הדבר תלוי אלא בו, והוא המוריד במצות ה' מבלי טעם ומכריח, ולכך שם ראשו בין ברכיו ובכה עד שיצאה נשמתו, ויצאה בת קול שהוא מוכן ומזומן לחיי עולם הבא. והיינו, דהן נכון שישנן הרבה גורמים שעל ידם עלול האדם מאוד להימשך ולהיסחף אחרי חטאים ופשעים, עם כל זאת סוף סוף הכל תלוי עדיין ביד הבחירה של האדם, ע"כ.

ובלקוטי אמרים תניא פרק י"ד מבאר ג"כ שהבחירה והיכולת והרשות נתונה לכל אדם לעשות ולדבר ולחשוב גם מה שהוא נגד תאות לבו והפכה ממנו, כי גם בשעה שהלב חומד ומתאוה איזו תאוה גשמיות להיתר או לאיסור ח"ו, בידו של האדם להתגבר עליה ולהסיר דעתו ממנה לגמרי, באמרו ללבו "איני רוצה להיות רשע אפי' שעה אחת, כי איני רוצה להיות מובדל ונפרד ח"ו מה' אחד בשום אופן כדכתיב (ישעיה נ"ט) 'עונותיכם היו מבדילים ביניכם ובין אלהיכם', רק אני רוצה לדבקה בו נפשי ורוחי ונשמותי בתורתו ומצותיו מאהבה מסותרת שבלבי להשם יתברך".

שמירת תורה ומצוות הוא סדר מסודר לזכות על ידו לאור הקדושה ולחיי עולם הבא, אכן על ידי תשובה עמוקה מעומק הלב נמשך רצון אצל הקב"ה להמשיך עליו אור הקדושה אע"ג שלא התנהג כפי סדר המסודר / רבי אלעזר בן דורדיא נעשה רבי לבני אדם להורות להם שלעולם לא יתייאשו מן התשובה

- ליקוטי תורה, דובר צדק -

ב. בספר ליקוטי תורה (דרושים לראש השנה) מבאר גודל מעלת וחשיבות התשובה, ותו"ד, דהנה בענינים רוחניים יש סדר מסודר על פי 'חכמתו' של הקב"ה שעל ידי שאדם מקיים תרי"ג מצוות, הן בעשיית מצוות ומעשים טובים והן בזהירות שלא לעבור ולעשות מעשים אשר לא יעשו, בזה הוא ממשיך על עצמו אור וקדושה, ומזה הוא קונה קנינו בעולם הבא. ולעומת זה, אם ח"ו פוגם האדם בעשיית דבר עבירה, הרי הוא קונה לו בזה קטגור שעל ידו הוא נענש ח"ו בעולם הבא, וכן אם חיסר עשיית מצוות נחסר לו האור שהיה זוכה על ידו בעולם הבא.

אמנם הקב"ה העניק לבני ישראל מעלה גדולה עד מאוד של תשובה, שאם ח"ו האדם חטא ולא התנהג כפי הסדר המסודר בתורה על פי 'חכמתו' של הקב"ה, הן במה שעבר בקום ועשה על איסורי תורה וברא מקטרגים ח"ו על עצמו, הן במה שלא קיים מצוות עשה שהיה עליו לקיים, וחסר אצלו אור וקדושה שיש בעשיית מצוות שיהא לו בזה לבושים בעולם הבא, כשהוא מתעורר לשוב בתשובה אם הוא מעמיק בלבו מרירות בנפשו גודל הפגם והחסרון שנגרם על ידי דרכיו, ולבו צועק בצר לו מקרב איש ולב עמוק מאוד מאוד עד שאין כח בנפשו להכיל גודל המרירות, בזה הוא מעורר 'רצון' אצל הקב"ה להמשיך עליו שפע קדוש, שאע"ג שכל ימיו לא התנהג בסדר המסודר על פי חכמתו של הקב"ה שיהא אור הקדושה נשפע עליו על ידי שמירת תורה ומצוות, עם כל זה עכשיו על ידי תשובה מעומק הלב, מתעורר 'רצון' אצל הקב"ה להמשיך עליו מלמעלה אור וקדושה בתוקף גדול, שיהיו מתמלאים אצלו כל הפגמים וכל החסרונות שחיסר בכל ימי חייו, ועכשיו הוא קונה את חלקו בעולם הבא כאילו לא פגם מעולם, אע"ג שכל ימיו לא

השלטות והספוט

א. לשלשן זה הוא לשון של שמרי יין, והוא הפסולת מן היין, וכן הרשע נקרא 'חומץ' בן יין, וכאשר חטא בגופו בזנות נקרא שהיה בן דורדיא, כי היה כולו פסולת כמו השמרים, אמנם מצד שני היה מוכן אל התשובה, ולפיכך נקרא 'אלעזר' בן דורדיא, כי 'אלעזר' הוא הכח שבאדם על התשובה, כי הש"ת עוזר אל האדם לשוב בתשובה, כמו שאמרו ביומא דף ל"ח: דהבא לטהר מסייעין אותן, וימינו של הקדוש ברוך הוא פשוטה לקבל שבים ולהעלות אותם משחת שלא יהיו נאבדים, ולכך הקדוש ברוך הוא עוזר.

א. בספר עמוד העבודה דרוש רביעי לתשובה (אות י"ט) כתב דרבי אלעזר בן דורדיא הגיע לדרגה של תשובה מאהבה שהצטער עד מאוד על שבילה כל ימיו בחטאים ועונות ופשעים ובלי עשיית מצוות, עד שנתקיים אצלו מה שאמרו חז"ל דעל ידי תשובה מאהבה וזונות נעשו לו כזכיות, ונחשב בשעה אחת כאילו כל ימיו היה עוסק בתורה ומצוות ומעשים טובים, ובזה קנה את עולמו בשעה אחת.

ב. בספר נתיבות עולם למהר"ל מפראג בנתיב התשובה פרק ח' מפרש דשמו של רבי אלעזר בן דורדיא מורה על מהותו, כי מצד אחד היה נקרא 'דורדיא'